

reyestr.court.gov.ua/Review/8129900

7. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36. — Ст. 164.

8. Постанова Львівського апеляційного адміністративного суду України від 16 листопада 2010 р. у справі № 30626/10/9104 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13310903>

9. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2012 р. у справі № К-40241/10 // Єдиний державний реєстр судових рішень України <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28204493>

10. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 01 квітня 2013 р. у справі № К-40241/10, К-40532/10 // Єдиний державний реєстр судових рішень України <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30833221>

11. Бильдин А. Экспертная кампания / А. Бильдин // Юридическая практика. — 2015. — №38. — С. 1, 7.

12. Лазебна І. Ринок кондитерських виробів України / І. Лазебна // Товари і ринки. — 2011. — №1. — С. 67-76.

13. Помінчук Т. М. Особливості маркетингової діяльності на ринку кондитерських виробів / Т. М. Помінчук // Проблеми економіки організацій та управління підприємствами: Вісник КНУТД. — 2014. — № 2. — С. 191-195.

УДК 340.11

Хряпченко В. П., аспірант кафедри теорії держави і права НУ «ОЮА»

Генезис наукових розробок комплексних галузей права

У статті досліджено генезис вітчизняних наукових розробок комплексних галузей в системі права з метою формування методологічного інструментарію для подальшого дослідження поняття, сутності та ознак комплексних галузей сучасного українського права.

Ключові слова: галузь права, комплексна галузь права, система права, сучасне українське право.

В статье исследован генезис отечественных научных разработок комплексных отраслей в системе права в целях формирования методологического инструментария для дальнейшего исследования понятия, сущности и признаков комплексных отраслей современного украинского права.

Ключевые слова: отрасль права, комплексная отрасль права, система права, современное украинское право.

This article presents the genesis of domestic scientific research of complex branches in the system of law in order to create methodological tools for the study of the concept, nature and characteristics of complex branches of modern Ukrainian law.

Keywords: a branch of law, a complex branch of law, a legal system, the modern Ukrainian law.

Сучасне право перебуває не в статичності, а в динаміці, оскільки суспільні відносини постійно розвиваються, що підштовхує до збільшення кількості норм права та формування нових галузей. З огляду на це, система права втрачає свою стабільність та стає все більше еластичною.

Зміни в політико-правовій та соціально-економічній сферах України сприяють

швидкому накопиченню в системі вітчизняного права нового нормативного матеріалу. Складна обстановка і трагічні події у східних регіонах держави викликали об'єктивну потребу прийняття дієвих законодавчих актів, що закономірно спричинило різкий стрибок у нормотворенні [1, 59]. Такий новостворений масив нормативів повинен зайняти своє місце в структурі українського права та бути віднесеним до того чи іншого інституту, підгалузі чи галузі права або ж бути зовсім новим структурним елементом системи права.

З огляду на відсутність чітких критеріїв розмежування структурних елементів системи права (як і галузей права між собою, так і відділення галузей від підгалузей, інститутів та субінститутів права), виконання такого завдання сьогодні є особливо проблематичним. Деякі нормативні масиви (як закони, так і підзаконні акти) не можуть бути безпосередньо віднесені до тієї чи іншої галузі права, оскільки включають в себе правові приписи різних галузей права (мають комплексний характер).

Більше того, як влучно відзначає Н.Ю. Єрпильова, з теоретичного погляду посилення ролі держави в економіці через жорстке державне регулювання економічних зв'язків господарюючих суб'єктів призводить до розмивання меж між публічним і приватним правом, до утворення комплексних правових галузей та інститутів, в яких норми приватного і публічного права найтіснішим чином переплітаються [2]. Саме складністю та динамічністю правових відносин й обумовлена комплексність сучасного нормативно-правового регулювання [3].

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває процес переосмислення усталених підходів у дослідженні комплексних галузей українського права, кількість яких, зважаючи на постійний розвиток суспільних відносин, появу нових розділів законодавства, збільшується з кожним роком.

Проблема існування комплексних галузей права цікавила багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких: В.К. Райхер, Ю.К. Толстий, О.С. Йоффе, М.Д. Шаргородський, С.М. Братусь, С.С. Алексєєв, С.В. Поленіна, Д.А. Керімов, О.А. Красавчиков, М.І. Козирь та інші. Наукові розробки юридичної природи комплексних галузей права цих вчених є особливо цінними сьогодні, коли дискусії, які ведуться з приводу комплексних галузей права, не дозволяють дати однозначну та вичерпну відповідь на сутність цього поняття [4].

В свою чергу, необхідність глибокого та всебічного вивчення місця комплексних галузей в правовій системі українського права визначається не тільки безперечною теоретичною значимістю цієї проблематики, а й служить передумовою вирішення багатьох питань системи законодавства, дослідження якої необхідно для організації нормотворчої діяльності на науковій основі. Саме тому мета цього дослідження полягає у вивченні генезису наукових розробок комплексних галузей права.

Так, вперше у науковий обіг термін «комплексна галузь права» ввів у 1947 р. професор В.К. Райхер у своїй праці «Общественно-исторические типы страхования». Вважаючи предметом радянського страхового права суспільні відносини, які виникають в процесі страхової охорони виробничих сил соціального суспільства та матеріального благополуччя його громадян, професор відзначив можливість виникнення в процесі такої охорони різних за своїм характером суспільних відносин, які, в свою чергу, відносяться до різних галузей радянського права.

Як писав В.К. Райхер, для системи права закономірні не лише часто згадувані в літературі випадки окремих змішаних інститутів чи областей права, в яких поєднуються

ознаки чи елементи різних самостійних галузей права, але й цілком закономірна наявність і таких областей права, які, поряд із моментом різномірності свого нормативного змісту, відзначаються і моментом деякої, причому предметної, єдності. Така область права, з однієї сторони, складається з елементів, які відносяться до різних предметів правового регулювання (до цивільного права, адміністративного права і т.д.) і в цьому сенсі має змішаний, комплексний характер. Але з іншої сторони, така область права володіє єдністю в уже іншому аспекті взятого, за іншою ознакою окресленого, предмета правового регулювання, і в цьому сенсі є внутрішньо єдиною, незважаючи на свою комплексну структуру, областю права [5].

Для того, щоб назвати такі комплексні (але у вказаному сенсі предметно єдині) області права саме галузями права професор В.К. Райхер виділяв три умови, яким має задовольняти сукупність правових норм в рамках даної правової системи, а саме:

1) щоб така сукупність правових норм була адекватна певному, специфічному колу суспільних відносин, тобто мала би в цьому сенсі єдиний та самостійний предмет регулювання, а отже, і предметну єдність;

2) специфічне коло відносин, що регулюється такою сукупністю норм, повинне володіти достатньо великою суспільною значимістю;

3) нормативно-правовий матеріал, що утворює таку сукупність правових норм, має відрізнятися достатньо великим обсягом.

Саме задовольняючи ці три умови, сукупність правових норм може розглядатися як галузь права, хоча по відношенню до інших галузей вона має комплексний характер. При цьому не слід допускати кваліфікаційного змішування таких галузей із основними, самостійними галузями права, які не мають змішаного, комплексного характеру.

На думку В.К. Райхера, єдність системи права, навіть побудованої виключно за предметом правового регулювання, аж ніяк не вимагає розташування охоплюваного нею матеріалу неодмінно лише в одній площині, в якій всі галузі права виступають як ряд паралельних один одному класифікаційних ланок, хоч і допускаючи відомі відпущування (підгалузі) чи переплетіння (змішані інститути чи галузі права). Класифікаційна структура системи права може бути значно складнішою. Поряд із вказаними вище класифікаційними ланками, які мають, звісно ж, основне призначення, можливі (та об'єктивно існують) ще й інші. Ці останні не укладаються в той же самий ряд класифікаційних ланок, оскільки поєднують в собі елементи різних, розташованих в цьому ряді, галузей права. Але разом з тим вони не є просто змішаними утвореннями, простими конгломератами в області права. Оскільки будучи в одному відношенні комплексом різномірних елементів, вони володіють, в іншому відношенні, відомою предметною єдністю. А тому вони й повинні бути визнані в ролі класифікаційних ланок правової системи, хоча і розташовані уже в іншій класифікаційній площині цієї системи.

З огляду на це, наголошує далі вчений, слід було б відмовитися від доволі поширеного уявлення про систему права в категорії лише одного класифікаційного «виміру» та визнати існування двох типів галузей єдиної системи права, побудованої за критерієм предмету правового регулювання: основних та комплексних галузей права. До другого із вказаних вище двох типів галузей права, до галузей комплексних, які складаються з елементів різних основних галузей права, але, разом з тим, внутрішньо єдиними за своїм предметним, хоча і в іншому розрізі узятому, змістом відноситься, зокрема, страхове право.

В подальшому наукова позиція В.К. Райхера щодо можливості виділення в системі права як основних, так і комплексних галузей права, була поставлена під сумнів Ю.К. Толстим, який вважав за необхідне від системи права відрізнити систематику (систематизацію) права, яка може вироблятися в наукових, педагогічних і практичних цілях. На думку цього вченого, саме одним з видів наукової систематики правових норм і є виділення комплексних галузей права, а тому він не погоджувався з тим, що як основні, так і комплексні галузі права існують в системі права.

Якщо розподіл права на основні галузі дійсно відноситься до системи права, то виділення з основних галузей права комплексних галузей є завдання наукової систематизації правових норм. Виділення комплексної галузі може бути теоретично і практично виправдане лише за умови, якщо ми не вимагаємо від неї більше того, що вона може дати і, зокрема, не зводимо її в ранг самостійної галузі права — пише Ю. К. Толстой, виділяючи далі наступні корінні відмінності основних галузей права від комплексних:

1) кожна основна галузь права володіє предметною єдністю. Це означає, що всім суспільним відносинам, регульованим основною галуззю права, притаманна загальна сутнісна ознака (рівність у цивільному праві, підпорядкування в адміністративному праві і т.д.). Комплексна галузь права такою предметною єдністю не володіє. Суспільні відносини, що регулюються правовими нормами, виділеними в комплексну галузь права, різномірні;

2) до складу основної галузі права не можуть входити норми інших галузей права. Навпаки, комплексна галузь права складається з норм, взятих з основних галузей права;

3) не може бути основної галузі права без специфічного, властивого тільки їй методу правового регулювання. Цим методом регулюються суспільні відносини, що утворюють предмет даної галузі права. Навпаки, в комплексної галузі права застосовуються різні методи правового регулювання, запозичені з основних галузей права;

4) норми основної галузі права не можуть входити до складу інших основних галузей права. Норми комплексної галузі права входять до складу інших комплексних галузей права;

5) основні галузі права займають певне місце в об'єктивно існуючій системі права. Навпаки, комплексні галузі права (наприклад, морське, страхове) ніякого місця в системі права не займають; комплексним галузям відводиться лише умовне місце (залежно від цілей систематизації) при систематизації права.

На думку Ю.К. Толстого, за результатами короткого дослідження монографії В.К. Райхера про страхування можна зробити висновок про наявність усіх ознак для віднесення страхового права до комплексної галузі: 1) предметом страхового права є різномірні суспільні відносини; 2) страхове право складається з норм, узятих в основних галузях права; 3) страхове право застосовує різні методи правового регулювання, запозичені з основних галузей права; 4) норми страхового права, крім того, що вони об'єктивно входять до складу основних галузей права, можуть включатися в інші комплексні галузі права (наприклад, фінансове, морське, колгоспне та ін.). Те ж саме можна сказати і про такі комплексні галузі права, як сімейне, земельне, фінансове, житлове, транспортне, авторське, винахідницьке і багато інших [6].

Не підтримали ідею В.К. Райхера про комплексні галузі права в системі права О.С. Йоффе та М.Д. Шаргородський, які у своїй спільній праці «Вопросы теории права» (1961 р.) також вважали це поняття надзвичайно важливим, але лише для правильного проведення систематики чинного законодавства. Вчені писали, що

об'єктивні закономірності, які зумовлюють розвиток права та пізнання наукою, мають бути покладені в основу систематики як законодавства, так і різних галузей юридичних знань. Тут з'ясується вся важливість комплексних галузей права, комплексних кодексів та комплексних правових наук. Система права охоплює все діюче право так, що кожен інститут займає своє місце в цій системі, обумовлене характером відповідних суспільних відносин. Він може знаходитися тільки в цьому місці і ніде в іншому. Систематика ж законодавства підпорядковується доцільності, а тому тут не тільки допустимі, але й необхідні галузі, що охоплюють різні предмети або застосовують регулювання різними методами. Систематика може ставити перед собою конкретно-практичні цілі, пов'язані, наприклад, з розробкою законодавчих довідників з різних галузей діяльності державних органів, громадських організацій і громадян. Потім, поряд з галузевими кодексами можуть створюватися побудовані на засадах систематики комплексні кодекси і статuti (наприклад, транспортні). Нарешті, крім галузевих юридичних наук можуть існувати й утворені за принципами систематики комплексні правові дисципліни. Так, зокрема, будуються курси основ радянського права, що викладаються в економічних вишах. справа полягає лише в тому, що систематика правових норм, в яких би цілях вона не проводилася, повинна бути підпорядкована основним засадам побудови системи права. З'ясування відмінності між системою права і систематикою правових норм має істотне значення також для розробки зводу законів, створення якого слід розглядати як одну з найважливіших невідкладних завдань у спільній справі упорядкування чинного законодавства [7].

Орієнтовно в цей же час (у 1961 р.) проти існування комплексних галузей права виступив і С.С. Алексєєв, вбачаючи найбільш слабкий пункт теорії В.К. Райхера у фактичному запереченні об'єктивної обумовленості системи права базисом даного суспільства, що виражається в ідеї про існування множинності класифікаційних критеріїв поділу права на галузі. Заперечуючи проти цього, вчений писав: «Якщо залишатися в межах фактів реальної дійсності, якщо, отже, не займатися довільним конструюванням комплексних галузей, то не можна не визнати, що всі ті сукупності норм, які в літературі зараховувалися до комплексних галузей (транспортне право, морське право, страхове право та ін.), насправді не є підрозділами об'єктивно існуючої системи права. Всі вони відносяться або до галузей законодавства, або до галузей правової науки». На його думку, вчений, який робить спробу сконструювати комплексну галузь, іде не від правового матеріалу, а як раз зворотнім шляхом — від галузі законодавства чи від галузі наукової дисципліни. Переважання суб'єктивного фактору в осмисленні системи права над об'єктивним веде до визнання можливості створення хоч і комплексних, але все ж галузей права в результаті одного лише факту об'єднання в одному чи декількох нормативних актах норм різних галузей права. Але оскільки система права — це його внутрішня будова, тобто поєднання діючих юридичних норм в єдине ціле та їх розмежування по галузям та інститутам права, то для зміни структури права недостатньо перерозподілу в структурі законодавства, а необхідні зміни самого змісту правового регулювання» [8].

Подальший розвиток юридичної науки призвів до певної трансформації поглядів прихильників і супротивників комплексних галузей права. Так вихідним для нового погляду С.С. Алексєєва на користь визнання комплексних галузей права стало твердження, що структура права не може бути з достатньою повнотою і точністю розкрита, якщо не бачити її органічної єдності з зовнішньою формою права — з тим,

що може бути названо «зовнішньою структурою», зокрема, структурою законодавства, внутрішніми підрозділами в нормативних актах». З цього вчений зробив висновок, що відповідно до особливостей права як суспільного явища у зовнішній структурі останнього реально проступає його внутрішня будова, поділ на галузі, інститути, норми, а «законодавець шляхом зміни складу нормативних актів, тієї чи іншої компоновки нормативного матеріалу всередині нормативних актів може впливати на саму структуру права» [9]. Виходячи із зазначених передумов, С.С. Алексєєв висловився за подвоєння структури права, яка являє собою своєрідне поєднання основних (первинних) і комплексних (вторинних) галузей права, а використання категорії комплексної галузі права дозволяє висвітлити механізм впливу на систему права суб'єктивного фактора, розвитку законодавства [10].

Саме в роботах С.С. Алексєєва питання про комплексні (вторинні) утворення в системі права отримали подальшу ґрунтовну наукову розробку. У своїй двохтомній праці «Общая теория права» вчений писав, що поруч з основними (в тому числі профільними, фундаментальними) галузями права існують комплексні, які утворюються через системні нормативні узагальнення шляхом зміни змісту правового регулювання в результаті цілеспрямованої правотворчої роботи при кодифікації нормативного матеріалу, яка відноситься не лише до зовнішньої його компоновки. На думку цього науковця, лише кодифіковані комплексні акти, які вносять в правову тканину нові елементи (специфічні системні нормативні узагальнення), можуть призвести до того, що утворюється комплексне нормативне утворення. Норми, які входять в цю особливу спільноту, залишаються нормами відповідних основних галузей, не виключаються із їх структури, та не пов'язуються єдиним методом чи механізмом регулювання. На них поширюються також загальні положення основних галузей. Юридичними особливостями вказаних утворень є специфічні принципи, свої загальні положення, прийоми регулювання, які свідчать про існування спеціального, хоч і не видового, юридичного режиму регулювання, що надає цій сукупності норм специфічний галузевий відтінок, «особливу окраску», внаслідок чого комплексне утворення, яке формується в результаті міжгалузевої кодифікації, складається саме на галузевому рівні структури права... і немає нічого поганого в тому, щоби називати дані утворення галузями з обов'язковим добавленням слова «комплексні».

В свою чергу, С.М. Братусь відзначав, що комплексних галузей права не існує, бо кожна галузь права відповідає певному виду суспільних відносин, а тому можна говорити лише про комплексні нормативні акти, комплексну систематизацію нормативного матеріалу та комплексні правові навчальні дисципліни або навіть про комплексні юридичні науки; що комплексність можлива не в галузях права, а в галузях законодавства, в законах і підзаконних нормативних правових актах, коли нормативний правовий матеріал об'єднується, виходячи з бажаного результату (тобто за метою). Вчений також вважав, що розвиток нових суспільних відносин обумовлює появу галузей права, однак це не означає, що створення нормативного акту навіть у виді кодексу, який містить різномірні норми, хоч і забезпечує комплексне досягнення поставленої законодавцем цілі, веде до виникнення нової галузі права [11].

Про можливість існування саме комплексних галузей законодавства зазначав і Г.В. Орлов. На його думку, якщо система суспільних відносин, що виступає для права предметом правового регулювання, відображає систему соціально-економічних закономірностей та породжена всією сукупністю різних історично обумовлених видів діяльності, то предметом комплексної галузі законодавства є система суспільних

відносин, яка оформляє певний вид суспільної діяльності [3].

Також проти використання самого терміну «комплексні галузі права» виступив О.А. Красавчіков, який у своїй праці «Система права и система законодательства (гражданско-правовой аспект)» (1975 р.) зазначав наступне: «Переконали, що Ю.К. Толстой, а слідом за ним і всі інші прихильники розглянутої концепції, необгрунтовано застосовують термін «галузь» до явища, яке таким не є. «Прикметник «комплексна» не повинен змінювати суті іменника «галузі». Двозначність терміна «галузь» створює зовсім неправильне уявлення, ніби комплексне (сформоване за суб'єктивним міркуванням) зібрання текстів правових норм, хоча і не самостійна («основна»), але тим не менше комплексна галузь. Отже, міркування про існування комплексних галузей права (так само і законодавства) засновані на непорозумінні або, як кажуть математики, на некоректному використанні термінології. Це веде до плутанини понять, ускладнення і без того складних проблем. У кінцевому ж рахунку дана концепція практично знімає наукове дослідження системи права і системи законодавства» [12].

З часом повністю відмовився від підтримки ідеї про існування комплексних галузей права О.С. Йоффе, який долучився до критики О.А. Красавчікова позиції В.К. Райхера. О.С. Йоффе зазначав, що «...суперечливість поняття «комплексна галузь права» яскраво проявляється у такого її прихильника, як Ю.К. Толстого, який вважав, що комплексні галузі права не займають ніякого місця в об'єктивно існуючій системі права. Але те, що не займає ніякого місця в системі права, не може вважатися хоча і комплексною, однак галуззю права, тобто частиною цієї системи» [13]. Настільки ж категорично висловився О.С. Йоффе і проти поглядів про існування комплексних правових інститутів, вважаючи його несумісним з об'єктивним характером системи права. На його думку, очевидною була і несумісність визнання комплексних інститутів з запереченням комплексних галузей права, бо сукупність однорідних комплексних інститутів, якби вони існували, так само могла б утворити комплексну галузь права (як сукупності, однорідних основних інститутів утворюють його основні галузі).

Аналогічної точки зору дотримувався і Д.А. Керімов, який (як противник комплексних галузей права) вважав, що аргументи, які заперечують існування комплексних галузей права, тією ж самою мірою можуть бути віднесені до заперечення існування і комплексних (суміжних або складних) інститутів права [14].

Не підтримуючи ідею про існування «комплексних» галузей права, С. В. Поленіна, разом з тим, вважала реальним фактом існування комплексних правових інститутів, ролі яких у становленні нових галузей права була присвячена у 1975 р. стаття «Комплексные правовые институты и становление новых отраслей права». На її думку, найпоширенішим різновидом комплексних правових інститутів є міжгалузеві інститути, які виникають на стику суміжних галузей права (тобто галузей, що володіють відомою спільністю кола регульованих ними відносин). Наприклад, стосовно цивільного права суміжними з ними в найбільш загальному вигляді будуть всі галузі, що регламентують відносини, які мають майновий характер (адміністративне, фінансове, земельне, колгоспне, трудове право і т. д.) [15].

Як бачимо, у науковій літературі радянського періоду було сформульовано ряд обставин, що вказують на форму комплексних галузей права в системі права:

- 1) наявність суспільної потреби і державного інтересу в самостійному правовому регулюванні певної сфери економічної діяльності;
- 2) наявність самостійного предмета правового регулювання, обумовленого чітким виді-

ленням специфіки суспільних відносин, регульованих певною комплексною галуззю права;

3) наявність потреби в особливому методі правового регулювання, оскільки специфіка методів комплексних галузей права обумовлена особливими рисами суспільних відносин, що становлять предмет тієї чи іншої комплексної галузі права. Насамперед, це первинні методи правового регулювання (цивільно-правового та адміністративно-правового), також обов'язково комплексний метод, який є своєрідним поєднанням первинних методів;

4) наявність або об'єктивна потреба в наявності особливих, спеціальних джерел права;

5) наявність специфічної, притаманної тільки даній галузі права, системи понять і категорій.

Існування комплексних (міжгалузевих) правових утворень (галузей, інститутів) у сучасній системі російського права також підтверджують багато правників. Наприклад, В.М. Сирих вважає, що комплексний інститут права – це сукупність норм, за допомогою яких в окремій галузі права конкретизуються та доповнюються норми інших галузей права. При цьому в цих інститутах:

1) норми однієї галузі застосовуються в іншій галузі;

2) норми закріплюються, як правило, в джерелах галузі, яка їх позичає;

3) норми проходять істотну переробку, модифікацію стосовно специфіки предмету і (або) методу запозичення їх галузі;

4) норми застосовуються тільки в межах однієї галузі права, яка їх запозичує [18, 22-23].

Категорію «комплексна галузь права» можна також зустріти в ряді інших робіт сучасних російських правників. Так, Г.А. Тосунян, А.Ю. Вікулін та А.М. Єкмалян вважають банківське право комплексною галуззю права. При цьому для визнання тієї чи іншої галузі права комплексною вони пропонують керуватися наступними положеннями:

1) комплексна галузь права повинна містити в собі якесь предметне ядро, тобто такі суспільні відносини, які хоч і регулюються нормами різних (основних) галузей права, але не можуть бути однозначно ідентифіковані як такі, що належать до первинних галузей, та є комплексними правовідносинами;

2) комплексна галузь права лише за перевагою складається з норм інших (основних) галузей права та з необхідністю містить у своєму складі ряд норм, притаманних виключно даній комплексній галузі права (наприклад, норми-дефініції, норми-принципи, норми, які містяться в підзаконних нормативних актах);

3) комплексна галузь права займає певне місце в системі права. Вчені пишуть: «У зв'язку з тим, що комплексна галузь права містить в собі відоме предметне ядро, а також ряд виключно їй притаманних правових норм, вона в процесі свого об'єктивування включається в систему права і займає відповідне місце, обумовлене перехреснуванням структури даної комплексної галузі зі структурами основних галузей і залежне від ієрархії названих структур» [19, 20-22].

М.Н. Веденін, розглядаючи аграрне право, вказує на предмет правового регулювання як системоутворюючий фактор комплексної галузі, який є принципово відмінним від предмета правового регулювання у традиційному розумінні. На думку вченого, регульовані традиційною галуззю суспільні відносини мають значно більшу єдність, ніж суспільні відносини, які є предметом комплексної галузі [4].

М.І. Козир під терміном «комплексна галузь права» передбачає наявність органічних комплексних тісно пов'язаних між собою суспільних відносин, як предмета правового

регулювання та відповідного кожному виду відносин методу правового регулювання [16].

Я.М. Шевченко, характеризуючи метод правового регулювання комплексної галузі, говорить про акумулювання в ньому двох або більше методів, властивих іншим галузям. «Проблема комплексних галузей права — ледь не найбільш дискусійна в юридичній науці. Саме поняття комплексності є неоднозначним. Комплексністю може відрізнятися та галузь права, яка виступає як єдина цілісність, але акумулює в своєму методі правового регулювання риси двох або більше методів, властивих іншим галузям. Але буває, що метод правового регулювання, правовий матеріал, який групується у визначену спільноту, так і не досягнув того ступеня єдності, при якому можна було б розглядати цю правову спільноту на рівні галузі права. Тоді можна говорити про наявність комплексності в правовій спільноті, але уже іншої якості та іншого характеру. Комплексність в даному випадку характеризується наявністю суми двох чи більше методів, які не зливаються та не складають єдиний метод правового регулювання, а правова спільнота може мати якості, наприклад, галузі законодавства [17]. М.В. Віт-рук взагалі відзначив, що магістральний шлях розвитку системи права та системи законодавства лежить через реалізацію комплексного підходу в правовому регулюванні [2].

Однак такий підхід не поділяють багато сучасних вчених, які виходять з основних системоутворюючих критеріїв (факторів) розподілу системи права на галузі права: предмета (однорідних груп суспільних відносин) і методу правового регулювання (юридичного способу впливу на суспільні відносини, який відповідає предмету і адекватно регулює однорідні групи суспільних відносин, що становлять предмет галузевого регулювання).

Як відзначає А.Ю. Коваленко, комплексна галузь права — це елемент системи права, що регулює специфічні суспільні відносини на основі комплексних принципів та в результаті поєднання комплексних норм права, які характеризуються стійкістю в період переходу галузі із зароджуваної в самостійну [20]. На її думку, комплексні галузі права є лише певним перехідним етапом, де галузь права, не маючи цілісності, з погляду системності набуває специфічних рис і самостійності. Тобто, перебуваючи в рамках інших правовідносин, комплексні утворення (в подальшому — галузі) наповнюються характерними для них критеріями і набувають свої специфічні риси. Комплексна галузь містить в собі предметне ядро, тобто такі суспільні відносини, які, хоча і регулюються нормами основних (первинних) галузей права, але не належать однозначно первинним галузям, а володіють консолідуючим початком предметної властивості. Тобто такі суспільні відносини мають подвійну природу, і саме це визначає можливість «подвоєння» правової структури, їх регулюючої. В рамках нової правової спільноті норми первинних галузей права отримують новий зміст і глибинний сенс, а також починають функціонувати з позиції принципів, категорій і понять нової галузі права.

Таким чином, у юридичній науці були зроблені спроби з'ясувати сутність комплексних галузей права та їх місце в системі права. Узагальнюючи зазначені вище точки зору, можна відзначити їх схожість, що полягає в неможливості заперечення існування комплексних галузей права, необхідності їх визнання як елемента системи права та відсутності у зародженої правової категорії свого поняття і критеріїв, що відрізняють їх від інших галузей права. Однак, зважаючи на актуальність зазначеної проблематики, на сьогоднішній день виникла необхідність подальшої розробки та юридичного закріплення категорії «комплексна галузь права» в системі українського права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Саннікова М. Комплексні галузі права : до постановки питання / М. Саннікова // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол: В. Я. Тацій та ін. — Х. : Право, 2014. — № 4 (79). — С. 59-64.
2. Ерпылева Н.Ю. Предмет и метод международного банковского права / Н. Ю. Ерпылева // Адвокат. — 2003. — № 9.
3. Азми Д.М. Система права и ее строение : методологические подходы и решения : [монография] / Д. М. Азми. — М. : Юстицинформ, 2014. — Библиогр.: С. 364-390.
4. Коваленко А.Ю. Комплексные отрасли права на современном этапе развития системы российского права / А.Ю. Коваленко // Электронный научный журнал «Известия» Иркутской государственной экономической академии (Байкальский государственный университет экономики и права). — 2013. — № 4. — [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=18433>. — Назва з екрану.
5. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования. — М.; Л., 1947 — 284 с.
6. Толстой Ю. К. О теоретических основах кодификации гражданского законодательства / Ю. К. Толстой // Правоведение. — 1957. — № 1. — С. 42-55.
7. Иоффе О. С., Шаргородский М. Д. Вопросы теории права. — М., 1961. — С. 362-365.
8. Алексеев С. С. Общие теоретические проблемы системы советского права. — М, 1961. — С. 93-101.
9. Алексеев С. С. Общетеоретические принципы исследования структуры права / С. С. Алексеев // Советское государство и право. — 1971. — № 3.
10. Алексеев С. С. Проблемы теории права. — Свердловск, 1972. — Т. 1. — С. 142-148.
11. Братусь С. Н. Предмет и система гражданского права. — М. : Государственное издательство юридической литературы, 1963. — 197 с.
12. Красавчиков О. А. Система права и система законодательства (гражданско-правовой аспект) / О. А. Красавчиков // Правоведение. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. — № 2. — С. 62-71.
13. Иоффе О. С. Понятие и система хозяйственного законодательства / О. С. Иоффе // Систематизация хозяйственного законодательства. — М., 1971. — С. 55-56.
14. Керимов Д. А. Философские проблемы права. — М., 1972. — С. 301.
15. Поленина С. В. Комплексные правовые институты и становление новых отраслей права / С. В. Поленина // Правоведение. — 1975. — № 3. — С. 71-79.
16. Козырь М. И. Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. — 1982. — № 8. — С. 63.
17. Шевченко Я. Н. Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 106.
18. Сырых В. М. Комплексные институты как компоненты системы российского права // Журнал российского права. — 2002. — № 10.
19. Тосунян Г. А., Викулин А. Ю., Экмалян А. М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть : Учеб. / Под общ. ред. Б. Н. Топорнина. М. : Юристъ, 1999.
20. Коваленко А. Ю. Комплексная отрасль права как категория юридической науки / А. Ю. Коваленко // Законодательство и экономика. — 2014. — № 3.

